

L'assalt turc del 1558, l'any de 'sa desgràcia'

Els menorquins podrien dir que des de ben petits, a l'escola, han rebut alguna classe d'història sobre què va passar a l'illa l'any 1558. Tanmateix, ara, amb motiu del 450è aniversari de l'assalt turc a Ciutadella, adults i adolescents tenen l'oportunitat d'entendre d'una manera didàctica un dels esdeveniments més importants de la història menorquina.

A Ciutadella, a la sala municipal d'exposicions del Roser, una mostra que duu per títol "1558. La Mediterrània: de Ciutadella a Constantinoble" ens apropa a uns fets que van marcar una fita en la història de Menorca. L'exposició, que es pot veure fins a final del mes d'octubre, ha estat organitzada per la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Ciutadella, amb la col·laboració del Consell Insular de Menorca, el Govern de les Illes Balears i l'Obra Social "la Caixa".

Abans de l'assalt turc. Durant el segle XVI Menorca era poblada per uns 10.000 habitants i formava part del Regne de Mallorca. Organitzada amb una rígida jerarquia social –amb els privilegiats (noblesa i clergat) a l'extrem més elevat de la piràmide social–, el darrer estament –el grup dels no privilegiats (camperols, ramaders, menestrals...)– representava pràcticament el 90% de la població total de l'illa. Menorca viu uns anys de penúria econòmica, agreujada per la corrupció del principal òrgan polític, el Consell General, i per un funcionament deficient de la justícia.

Fins en aquell moment, l'illa ja havia estat escenari de diverses incursions musulmanes com la que va haver de suportar Maó l'any 1535, de

l'armada de Barba-rossa. Els recursos defensius de l'illa eren ben escassos tot i l'amenaça latent de la temuda armada otomana. Tres grans potències polítiques –l'imperi turc, França i la monarquia hispànica– lluitaven per dominar Europa i la Mediterrània.

Sota el regnat de Solimà *el Magnífic*, el poderós imperi otomà prepara –amb el pretext d'anar a ajudar el seu aliat francès– una expedició per a recórrer la Mediterrània i dur a terme així l'autèntic objectiu: proveir-se d'un gran botí humà i material. Més de cent galeres i prop de 15.000 homes s'encaminen cap a Menorca l'estiu del 1558. Passen de primer per les illes eòlies i l'illa de Còrsega i deixen arreu un estel de pànic, destrucció i mort.

El setge de Piali Paixà. A final del mes de juny del 1558 les primeres galeres de la flota turca comandada per l'almirall Piali Paixà arriben davant les costes menorquines. L'artilleria de la fortalesa del castell de Sant Felip, a l'extrem oriental de l'illa, enfonsà algunes galeres i, per tant, obligà l'estol turc a virar cap a l'extrem occidental de l'illa. A partir de l'1 de juliol unes 140 galeres esperen davant el Castell de Sant Nicolau de Ciutadella i es preparen per a emprendre el setge. Unes altres galeres otomanes desem-

barquen a diversos punts del litoral menorquí amb l'objectiu de robar, cremar possessions i matar bestiar i residents.

Ciutadella comptà només, segons les fonts històriques, amb uns 800 homes mal armats per a fer front als 15.000 soldats otomans. L'artilleria turca començà el setge dia 3 de juliol, les ajudes exteriors continuen sense arribar i els ciutadellencs s'organitzen com poden per a la resistència. Finalment, dia 9 de juliol, tot i l'heroica resistència que descriuen les fonts documentals, els turcs assalten Ciutadella. Durant tres dies saquegen i cremen cases, esglésies, convents, la universitat, arxius i notaries i maten un miler de menorquins. Quan ja no hi queda res, només la mort i la desolació, els turcs salpen de nou cap a Constantinoble amb un botí material quantiós i més de 4.000 menorquins captius.

Fonts documentals. Segurament poca cosa se sabia avui dels fets històrics del 1558 si no fos per l'"Acta de Constantinoble". És la font documental més important de l'assalt turc que es pot veure a l'exposició. Vuit fulls manuscrits redactats el 7 d'octubre del 1558 a la ciutat d'Istanbul pel notari menorquí Pere Quintana narren de manera detallada alguns episodis dels dies tràgics que van viure els menorquins del segle XVI. Van ser precisament els dos principals responsables de la defensa de Menorca, el capità Miquel Negrete i el regent Bartomeu Arguimbau, que en van ordenar la redacció. L'acta, que va ser recuperada gràcies a una captiva alliberada que tornà a Menorca, és considerada com una font d'alt valor històric però també és, segons alguns historiadors, un document que posa en evidència els errors estratègics de Carles V i Felip II a la Mediterrània. Menorca va ser, en aquest sentit, una víctima més de les tensions polítiques de l'època.

Una altra de les fonts més importants són les *Jornades de Constantinoble* del paborde Marc Martí. Dos grans toms recopilen, amb més d'un miler de fulls i pergamins manuscrits, el viatge de Marc Martí a Constantinoble amb l'objectiu de rescatar els captius de Ciutadella. Amb tot, d'una relació

MÀRIA LLOMPART

Piràmide del Born, monument construït ara fa 150 anys a la memòria dels ciutadellencs que van perdre la vida durant l'assalt turc del 1558.

de 3.000, només aconseguí alliberar-ne una vuitantena. Els dos volums, escrits en català, castellà, italià i turc, contenen un curiós vocabulari eslau i àrab i són considerats com una obra única en la historiografia catalana del segle XVI.

Les conseqüències del setge. La destrucció de bona part de Menorca va tenir greus conseqüències, no tan sols demogràfiques, sinó també socials, institucionals i econòmiques. A partir d'aquell moment, les prioritats foren repoblar l'illa, rescatar els captius, reconstruir Ciutadella i recuperar l'economia.

Demogràficament, l'any de *sa desgràcia* significà una de les pitjors catàstrofes viscudes. Gairebé la meitat de la població total de l'illa, de la qual un 80% era de Ciutadella, es morí o fou captivada. El fràgil sector econòmic es desequilibrà arran de la pèrdua del sector productiu que, abans del setge, treballava al camp, a l'artesania i al comerç.

A la penúria econòmica, s'hi ha d'afegir també el caos administratiu i la inseguretat jurídica que es desprèn de la destrucció de la documentació d'arxius i notaries. La desaparició del braç militar també causa canvis en l'estructura social. Continua essent jeràrquica, però poderoses famílies de ciutadans ascendeixen socialment.

També cal remarcar com a dada curiosa l'impacte del setge en l'onomàstica, car desapareixen un centenar de llinatges. Els que no desapareixen del tot experimenten una baixada important, com és el cas dels Mascaró, Martorell o Saura. La repoblació de l'illa per part de mallorquins i catalans implicà, no obstant això, l'aparició de nous llinatges.

L'assalt marca un canvi en la història menorquina. És a partir d'aquest fet històric que el pes demogràfic, econòmic i institucional es decanta cap a Maó. L'obelisc que presideix avui el centre de la plaça des Born de Ciutadella és precisament un monument que es va alçar, ara fa 150 anys, a la memòria de tots els ciutadellencs que van morir per defensar la seva ciutat durant el setge turc del 1558.

Maria Llompart